

Maddə 6

Həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri

Tütünə tələbatın azaldılması üzrə qiymət və vergi tədbirləri

Tərəflərin Konfransı öz altıncı sessiyasında qəbul etdi (FCTC/COP6(5) qərarı)

TÜTÜNƏ QARŞI MÜBARİZƏ HAQQINDA ÜST-nin ÇƏRÇİVƏ KONVENSIYASININ 6-cı MADDƏSİNİN HƏYATA KEÇİRİLMƏSİNİN RƏHBƏR PRİNİPLƏRİ

TÜTÜNƏ TƏLƏBATIN AZALDILMASI ÜZRƏ QIYMƏT VƏ VERGİ TƏDBİRLƏRİ

1. GİRİŞ

Rəhbər prinsiplərin məqsədi

Bu rəhbər prinsiplər Tütünə qarşı mübarizə haqqında Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (ÜST) Çərçivə konvensiyasının digər müddəalarına və Tərəflərin Konfransının qərarlarına uyğun olaraq Tərəflərə 6-cı Maddə üzrə məqsədlərinə nail olunması və öhdəliklərinin yerinə yetirilməsində kömək göstərilməsi üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onlar mövcud olan ən yaxşı faktiki məlumatlar və tütündən istifadənin azaldılması üzrə vergi və qiymət tədbirlərini uğurla tətbiq etmiş Tərəflərin təcrübəsi əsasında tərtib edilmişdir.

Rəhbər prinsiplər

Tütündən istifadə bütövlükdə cəmiyyət üçün əhəmiyyətli bir iqtisadi yüküdür. Tütündən istifadə səbəbindən yaranan xəstəliklər nəticəsində birbaşa səhiyyə xərclərinin artması və tütünlə əlaqəli xəstəliklər səbəbindən erkən ölüm və əlillik, eləcə də məhsuldarlıqla bağlı itkilər nəticəsində dolayı xərclərin artması tütündən istifadənin əhəmiyyətli mənfi təzahürləridir.

Effektiv tütün vergiləri istehlakı və yayılmanı azaltmaqla nəinki bu xarici təsirləri zəiflədir, həm də tütündən istifadə ilə əlaqəli səhiyyəyə yönəldilən dövlət xərclərinin azaldılmasına kömək edir.

Vergi və qiymət siyasəti tütün məmulatlarına və müvafiq olaraq onların istehlakına olan tələbata təsir göstərən ən effektiv vasitələrdən biri kimi geniş tanınmışdır. Buna görə də, ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsinin tətbiqi tütünlə mübarizə siyasətinin və əhalinin sağlamlığının yaxşılaşdırılması üzrə sözlərin mühüm elementidir. Tütün vergiləri, ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər maddələrinə uyğun olaraq, tütünlə mübarizəyə dair hərtərəfli strategiyanın bir hissəsi çərçivəsində tətbiq edilməlidir.

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsinin həyata keçirilməsi aşağıdakı rəhbər prinsiplərə əsaslanır.

1.1 Tütün vergitutma siyasətinin tərifi Tərəflərin suveren hüququdur

Rəhbər prinsiplərin bütün hissələri ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6.2-ci Maddəsinə uyğun olaraq Tərəflərin öz vergitutma siyasətini müəyyənləşdirmək və qurmaq üzrə suveren hüququna hörmət edir.

1.2 Effektiv tütün vergiləri tütündən istifadəni və ondan istifadənin yayılmasını əhəmiyyətli dərəcədə azaldır

Real istehlakçı qiymətlərinin (inflyasiyaya görə tənzimlənən) artırılmasına gətirib çıxaran tütün məmulatlarına tətbiq edilən effektiv vergilər məqsədəuyğundur, çünki onlar istehlak və yayılma və bununla da ölüm və xəstələnmə səviyyəsini azaldır və əhalinin sağlamlığının yaxşılaşmasına səbəb olur. Tütün vergilərinin artırılması xüsusilə gənclərin tütündən istifadəyə başlanması və ya davam etdirilməsindən qorunmaları üçün vacibdir.

1.3 Effektiv tütün vergiləri əhəmiyyətli gəlir mənbəyidir

Effektiv tütün vergiləri dövlət büdcələrini əhəmiyyətli daxilolmalarla təmin edir. Tütün vergilərinin artırılması, bir qayda olaraq, dövlət gəlirlərini daha da artırır, çünki vergi artımı, adətən tütün məmulatlarının istehlakının azalmasını üstələyir.

1.4 Tütün vergiləri iqtisadi baxımdan effektivdir və sağlamlığa dair bərabərsizliyi azaldır

Tütün vergiləri, adətən iqtisadi baxımdan effektiv hesab edilir, çünki onlar qeyri-elastik tələbata malik məhsullarla bağlıdır. Aşağı və orta gəlir səviyyəsinə malik əhali qruplarına vergi və qiymətlərin artımı daha çox təsir edir, buna görə də, daha yüksək gəlirli qruplara nisbətən bu qruplarda istehlak və yayılma daha çox azalır ki, bu da tütünlə bağlı sağlamlıq bərabərsizliyinin və yoxsulluğun azalmasına gətirib çıxarır.

1.5 Tütün vergitutma və idarəetmə sistemləri effektiv və səmərəli olmalıdır

Tütün vergitutma sistemləri, müəyyən edilmiş norma və idarəetməyə riayət olunma çatışmazlıqlarını minimuma endirməklə, vergi gəlirlərinin istənilən səviyyəsini və sağlamlıq məqsədlərinin əldə olunmasını təmin etməklə strukturlaşdırılmalıdır.

Tütün vergitutma sistemlərinin effektiv və səmərəli idarə edilməsi vergidən yayınmanı və qeyri-qanuni ticarət riskini azaldaraq, vergi tələblərinə riayət etməni və vergilərdən əldə olunan gəlirləri artırır.

1.6 Tütün vergitutma siyasəti şəxsi maraqlardan qorunmalıdır

İctimai səhiyyə siyasətinin elementləri olan vergi və qiymət siyasətinin işlənilib hazırlanması, həyata keçirilməsi və əməl edilməsinin icbari təminatı ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 5.3-cü Maddəsi və onun həyata keçirilməsinin rəhbər prinsipləri ilə müəyyən edildiyi kimi tütün sənayesinin kommersiya və digər şəxsi maraqlarından, o cümlədən qaçaqmalçılıq yolu ilə vergi və qiymət siyasətinin həyata keçirilməsinə mane olan taktikalardan, habelə digər faktiki və potensial maraqların toqquşmasından qorunmalıdır.

Rəhbər prinsiplərin əhatə dairəsi

Bu rəhbər prinsiplər əsasən tütünə aid aksiz vergilərinə diqqət yetirir, çünki onlar digər malların və ya xidmətlərin qiymətlərinə nisbətən tütün məmulatlarının qiymətini artırmaq üçün əsas vasitədir. Gəlir vergisi, dövlət yığımları və investisiya təşviqləri kimi digər vergilər və ya yığımlar bu rəhbər prinsiplərin əhatə dairəsinə daxil deyil. Əlavə dəyər vergisi (ƏDV) və idxal rüsumları 3.1.5-ci bölmədə qısa qeyd olunur.

Daha geniş olaraq qeyd olunması vacibdir ki, tütünün vergitutma siyasəti tütün məmulatlarının pərakəndə qiymətinə təsir göstərə və beləliklə də istehlakı, yayılması və əlçatanlığı azalda bilər. Bununla yanaşı, tütün vergiləri təcrid olunmuş şəkildə mövcud deyil və tütünlə mübarizəyə dair hərtərəfli strategiya çərçivəsində ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının digər maddələrinə uyğun qəbul edilmiş digər siyasət tədbirləri ilə yanaşı tətbiq edilməlidir. Bu baxımdan, daha geniş iqtisadi siyasət məsələlərini, yəni vergi və qiymət siyasəti ilə gəlirlərin artması və müəyyən əhali qrupları üçün yaranan sosial nəticələr arasındakı əlaqəni nəzərə almaq lazımdır. Bununla belə, bu cür analiz bu rəhbər prinsiplərin əhatə çərçivəsindən kənara çıxır.

Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinə ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 15-ci Maddəsi və Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin aradan qaldırılması haqqında Protokol həsr edilib. Bir çox Tərəflər tütün vergilərini effektiv artırdı, bu da qeyri-qanuni ticarət miqyasını yüksəltmədən gəlirlərin artmasına gətirib çıxardı. Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarəti tütünlə mübarizənin gücləndirilməsi üçün nəzərdə tutulan qiymət və vergi tədbirlərini pozur və bu da tütün məmulatlarının əlçatanlığını və qiymətlərinin məqbul olmasını artırır. Qeyri-qanuni ticarətin məhdudlaşdırılması tütündən istifadənin azaldılması və ictimai səhiyyə və dövlət gəliri ilə əlaqəli olan tütün məmulatlarının vergitutma məqsədlərinə nail olunması işində tütün vergiləri və qiymətlərinə dair siyasət tədbirlərinin səmərəliliyini artırır.

İstifadə olunan terminlər

Bu rəhbər prinsiplərin məqsədləri üçün:

“Advalor aksiz vergisi” qiymət, məsələn, pərakəndə satış qiyməti, istehsalçının (və ya franko-müəssisə) qiymətləri və ya CIF (qiymət, sığorta, daşınma) qiymətləri əsasında ayrı-ayrı məmulatların vergisi mənasını daşıyır;

“Aksiz vergisi” və ya “aksiz” müəyyən məmulatların, məsələn, tütün məmulatlarının satışına və ya istehsalına tətbiq edilən vergi və ya yığım mənasını daşıyır;

“Pərakəndə satış qiymətində aksizlərin payı” tütün məmulatının, bütün müvafiq vergilər daxil olmaqla, pərakəndə satış qiymətində bu məmulatın aksizlərə aid faiz nisbəti mənasını daşıyır;

“Pərakəndə satış qiymətində vergilərin payı”, tütün məmulatının, bütün müvafiq vergilər daxil olmaqla, pərakəndə satış qiymətində bu məmulatın bütün vergilərə aid faiz nisbəti mənasını daşıyır;

“Əlçatanlıq” adambaşına düşən gəlirə nisbətən qiymət mənasını daşıyır;

“Vahid vergi” bu məmulatın bütün variantlarına, məsələn, bütün siqaret brendlərinə və brendlərin variantlarına eyni dərəcədə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Məhsulun əvəzlənməsi” nisbi qiymətlər və ya digər amillərin dəyişməsinə cavab olaraq bir tütün məmulatından digərinə, məsələn, siqaretdən səpələnən tütünə keçid mənasını daşıyır;

“İdxal vergisi” və ya “İdxal rüsumu” müəyyən idxal edilən məmulatlara, məsələn, tütün məmulatlarına tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“İntensivlik” orta tütün istehlakçısı tərəfindən istehlak etdilərən tütün məmulatlarının sayı mənasını daşıyır;

“Qaçaqmalçılıq” daha yüksək vergilərə və ya qiymətlərlə malik yurisdiksiyada satılması üçün daha aşağı vergilər və ya qiymətlərə malik yurisdiksiyada vergilərin ödənilməsi ilə tütün məmulatlarının alınması mənasını daşıyır;

“Çox səviyyəli vergi” qiymət, məhsul xüsusiyyətləri və ya istehsal xüsusiyyətləri kimi müxtəlif amillər əsasında bu məmulatın müxtəlif variantlarına müxtəlif dərəcələrdə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Əlavə dəyər vergisi (ƏDV)” istehsalın və ya paylanmanın hər bir mərhələsində əlavə dəyər əsasında məmulatların geniş çeşidinə (ölkədaxili istehsal edilən və idxal olunan) tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Mənfi xarici təsir” qeyri-istifadəçilərin xərcləri mənasını daşıyır;

“Dövriyyədən ümumi vergi (DÜV)”, adətən pərakəndə qiymət əsasında məmulatların geniş çeşidinə tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Transsərhəd mağazalara səfər” daha yüksək vergilərə və ya qiymətlərlə malik yurisdiksiyada istifadəsi üçün daha aşağı vergilər və ya qiymətlərə malik yurisdiksiyada vergilərin ödənilməsi ilə bütün məmulatlarının alınması mənasını daşıyır;

“İstehlak” cəmi istifadə edilən bütün məmulatlarının mütləq (absolyut) sayı mənasını daşıyır;

“Yayıqlama” hər-hansı bütün məmulatından istifadə edən əhəlinin faizi mənasını daşıyır;

“Real” inflyasiyaya görə tənzimlənən mənasını daşıyır;

“Qarışıq vergi” və ya “Hibrid vergi” həm spesifik verginin komponentini, həm də advalor verginin komponentini özündə cəmləşdirən vergi mənasını daşıyır;

“Spesifik aksiz” miqdarı, məsələn, siqaretin sayı və ya tütünün çəkisi əsasında ayrı-ayrı məmulatlara tətbiq edilən vergi mənasını daşıyır;

“Orta ölçülmüş qiymət (WAP)” hər bir brendin satış həcmi nəzərə almaqla fərdi brendlərin qiymətləri əsasında bütün məmulatının orta istehlak qiyməti mənasını daşıyır;

“Qabaqlama” vergi yüksəlməsinin gözlənilməsi ilə məhsulun istehsalı və ya ehtiyatlarında artım mənasını daşıyır;

“Tələbatın qiymət elastikliyi” qiymətin 1% dəyişməsi nəticəsində istehlakda dəyişikliyin faizi mənasını daşıyır;

“Gəlirə görə tələbatın elastikliyi” gəlirin 1% dəyişməsi nəticəsində istehlakda dəyişikliyin faizi mənasını daşıyır.

2. VERGİ, TÜTÜN QIYMƏTLƏRİ VƏ İCTİMAİ SƏHIYYƏ ARASINDA ƏLAQƏ

Vergilər siyasətçilər üçün tütün məmulatlarının qiymətlərinə təsir edə bilən çox effektiv vasitədir. Bir çox hallarda tütün məmulatlarının vergilərinin artması qiymət artımı ilə müşayiət olunur, bu da istehlak və yayılma və bununla da ölüm və xəstələnmə səviyyəsini azaldır və beləliklə əhalinin sağlamlığının yaxşılaşmasına səbəb olur. Tütün məmulatlarının qiyməti və istehlakı arasında olan tərs mütənəsblik bir çox tədqiqatlarda nümayiş etdirilib və şübhə altına qoyulmur.

2.1 Qiymət və istehlak/yayılma arasında əlaqə (qiymət elastikliyi)

Vergilər və qiymətlər həm tütün məmulatlarının istehlakına, həm də tütündən istifadənin yayılmasına təsir göstərir. Dünya üzrə faktik məlumatlar göstərir ki, artan qiymətlər nəticədə yayılma və intensivliyə bərabər təsir göstərir.

Real qiymətlərinin faktiki artımına gətirib çıxaran tütün vergilərinin artırılması üzrə istənilən siyasətin nəticəsi tütün istehlakının azaldılmasıdır. *Tütün vergitutmalarının idarə olunması üzrə ÜST-nin texniki rəhbərliyi və Xərçəngin profilaktikası üzrə Beynəlxalq Xərçəngin Araşdırılması Agentliyinin (BXAA) Rəhbər Vəsaiti: tütünlə mübarizə, 14-cü cildə* istinad edilən tədqiqatlara görə real qiymətlər və tütündən istifadə arasında əlaqə, bir qayda olaraq qeyri-elastikdir, yəni real qiymətlərin artımına nisbətən istehlak daha az proporsiyada azaldılır. Bu əlaqə tələbatın qiymət elastikliyi ilə müəyyənləşdirilir. Məsələn, əgər tələbatın qiymət elastikliyi 0.5 təşkil edirsə, onda qiymətin 10% artımı istehlakın 5% azalmasına gətirib çıxaracaq. Tələbatın qiymət elastikliyinə əksər qiymətləndirmələri 0.2-dən 0.8-dək aralıqda yerləşir.

Tədqiqatlar göstərdiyi kimi bütün hallarda tələbatın qiymət elastikliyi uzunmüddətli perspektivdə daha yüksəkdir (mütləq/absolyut baxımdan), yəni uzunmüddətli perspektivdə istehlak daha da azalacaq. Sosial-iqtisadi statusu daha aşağı olan insanlar vergi və qiymətlərdəki dəyişikliklərə daha çox həssasdırlar, çünki belə dəyişikliklər vergilərin ödənilməsindən sonra onların gəlirlərinə daha yüksək dərəcədə təsir edir.

Gənclərin tütündən istifadəsinə yüksək vergilərin və qiymətlərin təsirinə gəldikdə, yaşlılara nisbətən gənclərin vergilərə və qiymətlərə iki-üç dəfə daha həssas olduqları təxmin edilir. Buna görə tütün vergilərinin artması gənclər arasında tütün istehlakının, onun yayılmasının və ona vərdiş olunmasının azalması və gənclərin təcrübə mərhələsindən asılılığa doğru keçmə ehtimalının azaldılmasına yəgin ki, əhəmiyyətli təsir göstərə bilər.

Eyni zamanda vacibdir ki, vergilərin və qiymətlərin artması aşağı gəlirli əhali qrupları arasında və ya qiymətlərin artmasına daha çox həssas olan bütün istehlakçıları yaşayan ölkələrdə tütünə olan tələbatın ən kəskin azalmasına gətirib çıxarır və bununla da sağlamlıqla bağlı bərabərsizliyə qarşı mübarizəyə köməklik göstərir.

Vergi dərəcələrinin artırılması, adətən dövlət gəlirlərinin çoxalmasına gətirib çıxarır. Tütün məmulatları qiymətə görə qeyri-elastik olduğundan, vergi dərəcələrinin istehlakın azalmasına nisbətən daha çox artacağı gözlənilir, yəni vergi artımı nəticəsində gəlirlər çoxalacaq.

2.2 Vergitutmalar və əlçatanlıq (gəlir elastikliyi)

Gəlirlərin çoxalması, xüsusilə də aşağı və orta gəlirli ölkələrdə, adətən bütün istehlakının və yayılmasının artmasına gətirib çıxarır. Tütün məmulatları üçün tələbatın elastikliyinin əksər qiymətləndirmələri 0 və 1 arasındadır. Gəlirə görə tələbatın 0,5 olan elastikliyi gəlirin 10% artması ilə bütün istehlakının 5% artmasına səbəb olması deməkdir.

Qiymət artımları gəlir artımından çox olmadan, bütün məmulatları zaman ötdükcə qaçılmaz olaraq qiymətinə görə daha əlçatan olacaq. Əlçatanlığın belə artması əksər hallarda istehlakın artmasına səbəb olacaq. Məlumatlar bir çox aşağı və orta gəlirli ölkələrdə bütün məmulatlarının daha əlçatan olduğunu və son illərdə bu əlçatanlığın artmasının sürətlənməsini göstərir. Əksinə, bir çox yüksək gəlirli ölkələrdə vergi və qiymətlərin artması, adətən gəlirlərin artımını qabaqlayır ki, bu da son illər həmin ölkələrdə bütün məmulatlarının əlçatanlığının azalmasına gətirib çıxardı.

Bir sıra vergi siyasəti tədbirləri nəticəsində bəzi bütün məmulatları həssas əhali qrupları (gənclər və az gəlirli əhali qrupları) üçün qiymətinə görə daha əlçatan ola bilər. Bu əhali qrupları tərəfindən bütün məmulatlarının istehlakının artması sağlamlıq və yoxsulluq vəziyyətlərində bərabərsizliklərin artmasına və digər mənfi hallara səbəb ola bilər. Qiymətlərin mövcudluğunu azaltmaq üçün bütün vergisi tədbirləri bu qrupların qiymətli həssaslığını nəzərə alaraq əhalinin həssas qrupları tərəfindən bütün məmulatlarının istifadəsində nisbətən daha az azalma ilə nəticələnə bilər.

Qiymətlərin əlçatanlığını azaldan bütün vergitutma tədbirləri, bu qrupların qiymətə həssaslığını nəzərə alaraq, əhalinin həssas qrupları tərəfindən bütün məmulatlarının istifadəsində nisbətən daha çox azalma ilə nəticələnə bilər.

Tövsiyə

Tərəflər öz milli vergitutma dərəcələrini yaratdıqda və ya artırıqda, əlavə olaraq qiymət və gəlirə görə tələbatın elastikliyi, eləcə də inflyasiyanın və ev təsərrüfatlarının gəlirlərinin dəyişməsinə nəzərə alınmalıdır ki, bütün məmulatlarının istifadəsi və yayılmasının azaldılması məqsədilə onlar zaman ötdükcə qiymətlərinə görə daha az əlçatan olsun. Buna görə də, Tərəflər bütün məmulatlarının vergi dərəcələrinin müntəzəm tənzimləmə proseslərinin və ya vaxtaşırı yenidən baxılması prosedurlarının yaradılması imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

3. TÜTÜN VERGİTUTMA SİSTEMLƏRİ

3.1 Tütün vergilərinin strukturu (advalor, spesifik vergilər, onların kombinasiyası, minimum vergilər, bütün məmulatlarının digər vergiləri)

Hökumətlər ictimai səhiyyə, fiskal siyasəti və digər sahələrdə məqsədlərə nail olmaq üçün, milli şərtlərini nəzərə alaraq bütün vergilər strukturu və sistemi ilə bağlı qərar qəbul etmək üçün suveren hüquqlarını həyata keçirirlər.

Tütün məmulatlarının vergitutma sistemləri sırf spesifik vergilərdən, advalor vergilərdən və ya bu iki verginin (qarışıq və ya hibrid sistemləri) birləşməsindən ibarət ola bilər. Bəzi sistemlərdə vergi dərəcələri qiymət və ya məhsulun digər parametrləri əsasında (çox dərəcəli vergilər) dəyişir. Bir qayda olaraq, daha mürəkkəb vergi sistemləri, xüsusilə çox dərəcəli sistemlər və vergi güzəştlərini sistemlərlə idarə etmək daha mürəkkəbdir, xüsusilə də vergi güzəştləri əhalinin sağlamlığı baxımından nəticələr üçün vergi tədbirləri siyasətinin effektivliyini azalda bilər.

3.1.1 Vergi növləri

Ümumiyyətlə, xüsusi olaraq bütün məmulatlarına tətbiq edilən vergilər aksiz vergiləridir, baxmayaraq ki, bütün məmulatlarına konkret tütünlə bağlı olmayan digər vergilərin də (məsələn, dövriyyədən ümumi vergilər (DÜV), əlavə dəyər vergiləri (ƏDV) və idxal vergiləri / rüsumları) təsiri şamil edilə bilər. Bu rəhbər prinsiplər əsasən bütün aksizlərinə yönəldilib, çünki onlar digər malların və ya xidmətlərin qiymətlərinə nisbətə bütün məmulatlarının qiymətlərinin artırılması üçün əsas vasitədir.

3.1.2 Spesifik aksizlər

Spesifik vergilər vahid və ya çox səviyyəli ola bilər. Vahid spesifik vergilər vasitəsilə, bir qayda olaraq, minimum qiymət səviyyəsi (minimum qiymət) müəyyən edilir. Bundan əlavə, vahid spesifik vergilər nəticəsində, adətən hətta ucuz brendlər üçün nisbətən daha yüksək qiymətlər olur.

Advalor vergilərlə müqayisədə vahid spesifik vergilər ucuz və bahalı brendlər arasında az qiymət fərqi olduğundan, istehlakçıların daha ucuz brendlərə keçməsi üçün stimulları zəiflədə bilər.

Vahid spesifik vergi asanlıqla tətbiq edilir və tütülür, çünki məhsulun dəyərini deyil, onun yalnız həcmi qeyd olunmasını tələb edir. Vergi gəlirləri qiymətlərdən daha çox həcm ilə müəyyən edildiyindən vahid spesifik vergidən alınan məbləğlər daha asan proqnozlaşdırılır, daha sabitdir və sənaye tərəfindən qiymətlərin təyin edilməsi strategiyalarından daha az asılıdır. Lakin ən azı inflyasiyaya əsasən müntəzəm şəkildə artırılmazsa, spesifik verginin real dəyəri azalacaq.

3.1.3 Advalor aksizlər

Advalor aksizlər pərakəndə qiymət (bütün tətbiq olunan vergilər daxil olmaqla), istehsalçı qiyməti (ya da franko-müəssisə) və ya CIF qiyməti (qiymət, sığorta, daşınma) ola biləcək müəyyən bir baza dəyərinin faizi kimi ifadə edilir. Vahid spesifik vergi ilə müqayisədə advalor vergi ilə ucuz və bahalı brendlər arasındakı qiymət fərqi artır və istehlakçıların daha ucuz brendlərə keçidi üçün stimulu yüksəlir. Ayrılıqda istifadə edilən advalor vergi qiymət rəqabətini gücləndirə və buna görə ortalama qiymətlərin azalmasına səbəb ola bilər.

Advalor vergini tətbiq etmək və toplamaq daha çətinidir, çünki məhsulun həm həcmi, həm də dəyərini müəyyən etmək lazımdır. Sırf advalor sistemlər, xüsusilə də istehsalçı qiymətləri və ya CIF vergi bazası kimi istifadə edildikdə məhsulun vergi tutulan dəyərinin azaldılması üçün məmullatların qiymətlərinin azaldılması ilə müşayiət oluna bilər. Aşağı qiymətləndirilmə probleminin qarşısı spesifik verginin minimum səviyyəsi ilə alınabilir. Pərakəndə qiymətindən asılı olmayaraq spesifik verginin minimum dərəcəsinin müəyyən edilməsi ilə bütün brendlərdən minimum aksiz vergisinin tutulması təmin edilir.

Əsas vergi gəlirləri həm həcm, həm də qiymətlərdən ibarət olduğundan, advalor vergidən daxilolmaları proqnozlaşdırmaq daha çətinidir, onlar daha az sabitdir və sənayedə baş verən qiymətləndirmə strategiyalarından daha çox asılıdır. Advalor vergilər elə üstünlüyə malikdir ki, onlar inflyasiya səviyyəsinə uyğun olaraq artan qiymətlər şəraitində öz real həcmi saxlayır.

3.1.4 Qarışıq spesifik və advalor aksizlər

Aksiz vergilərinin qarışıq (və ya hibrid) strukturları olduqda eyni zamanda spesifik və advalor aksiz vergiləri tətbiq olunur. Qarışıq sistemlərdə, adətən vahid spesifik vergi (daha ucuz brendlərə nisbətən daha çox təsir göstərən) və advalor vergi (daha bahalı brendlərə daha böyük mütləq/absolyut təsiri var) birləşir. Qarışıq sistemdə advalor və ya xüsusi elementin vurğulanması milli şəraitdən və aparılan siyasətin məqsədlərindən asılıdır. Advalor elementi mütləq (absolyut) qiymət fərqlərini gücləndirərsə, nəticədə ictimai səhiyyə məqsədlərinə nail olmağa əngəl törədərək daha ucuz brendlərin istehlakına şərait yaratdığı halda, spesifik element ucuz və bahalı brendlər arasında nisbi qiymət fərqi azaldır və qiymət diapazonunun azalmasına kömək edir.

Qarışıq vergi strukturu sırf spesifik və sırf advalor vergilərin üstünlüklərini birləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onun tətbiq edilməsi və saxlanması vahid spesifik vergilərin strukturundan daha çox çətindir, çünki məhsulun həm həcmi, həm də dəyərini nəzərə almaq lazımdır.

Sırf advalor sistemdən fərqli olaraq, qarışıq vergi strukturu məhsulun dəyərinin azaldılmasına daha az meyilli olur. Qiymətin azaldılmasına qarşı həssaslığı daha da azaltmaq üçün minimum spesifik vergi dərəcəsi müəyyən edilə bilər. Minimum spesifik vergi səviyyəsinin istifadəsi pərakəndə qiymətlərindən asılı olmayaraq bütün brendlərdən müəyyən olunmuş minimum aksizin toplanmasını təmin edir.

Əsas vergi gəlirləri həm həcm, həm də qiymətlərdən ibarət olduğundan, qarışıq vergi strukturundan daxilolmaları proqnozlaşdırmaq daha çətindir, onlar daha az sabitdir və vahid spesifik vergilər strukturunda vergi daxilolmalarına nisbətən sənayedə baş verən qiymətləndirmə strategiyalarından daha çox asılıdır. Lakin cəmi vergilərin real dəyəri inflyasiyanın təsiri altında daha az dərəcədə azaldılacaq, nəinki vahid spesifik vergilər strukturunun şərtlərində.

3.1.5 Tütün məhsullarına aid digər vergilər

Təkcə tütün məmulatlarına aid olmayan digər vergilər (məsələn, DÜV və ya ƏDV) bu rəhbər prinsiplərin predmeti deyil. Baxmayaraq ki, onlar tütün məmulatlarına da tətbiq edilir və tütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir, onlar digər məhsul və xidmətlərin qiymətlərinə nisbətən tütün məmulatlarının qiymətinə təsir göstərmir və müvafiq olaraq əhalinin sağlamlığına daha az təsir göstərir.

Bəzi ölkələr bütün məmulatlarına aksizlər tətbiq etmir və adətən digər vergilərdən, məsələn, idxal rüsumlarından istifadə edirlər. Bu ölkələr bütün məmulatlarının istehlakını qiymət və vergi siyasəti vasitəsi ilə effektiv şəkildə azaltmaq məqsədilə bütün məmulatları üzrə aksizləri tətbiq etmək imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

Tövsiyə

Tərəflər öz milli şəraitlərini nəzərə alaraq, onların səhiyyə və vergi-büdcə ehtiyaclarına cavab verən ən sadə və ən səmərəli sistemi tətbiq etməlidirlər. Tərəflər sırf advalor sistemlərlə müqayisədə minimum spesifik vergi dərəcəsinin müəyyən edilməsi ilə əhəmiyyətli üstünlüklərə malik olan spesifik və ya qarışıq aksiz vergilər sistemlərinin tətbiq edilməsinin mümkünlüyünü nəzərdən keçirməlidirlər.

3.2 Tətbiq edilən vergi dərəcələrinin səviyyəsi

1.1-ci rəhbər prinsipində qeyd edildiyi kimi Tərəflər, tətbiq edilən vergi dərəcələrinin səviyyəsi də daxil olmaqla, vergitutma siyasətini müəyyən etmək və tətbiq etmək üçün suveren hüquqa malikdirlər. Vergi sistemləri, coğrafi və iqtisadi şərtlər, milli səhiyyə və vergi-büdcə məqsədləri arasındakı fərqlər səbəbindən bütün ölkələrə tətbiq oluna bilən bütün məmulatlarının vahid optimal vergi səviyyəsi yoxdur. Tütün məmulatlarına vergilərin səviyyəsini müəyyən edərkən fərdi vergi dərəcələrinə deyil, son pərakəndə qiymətlərə diqqət yetirilməlidir. Bununla bağlı, ÜST bütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərindəki aksizlərin payına dair tövsiyələr hazırlamışdır¹.

Pərakəndə qiymətlərin tərkibində vergilərin payının hesablanması üçün ən effektiv bazası müəyyənləşdirildikdə, “orta ölçülmüş qiymət” konsepsiyasından istifadə edilməsinə üstünlük verilir.

Ölkələr ictimai səhiyyə, fiskal və digər sahələrdə məqsədlərinə nail olmaq üçün bütün məmulatlarının öz vergitutma strukturu ilə bağlı uzunmüddətli siyasət aparmalıdırlar. Vacib bir məqam bütün məmulatlarının qiymətə görə əlçatanlığıdır (bölmə 2.2-yə baxın) ki, bu da vergi dərəcələrinin mütəmadi olaraq monitorinqi, artırılması və ya düzəlişlərin edilməsi ilə yanaşı nəzərə alınmalıdır.

---

¹ Tütün vergisinin toplanması üzrə ÜST-nin texniki təlimatı. Cenevrə, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, 2010-cu il. (Tövsiyə edir ki, bütün məmulatlarının aksizləri bütün məmulatlarının pərakəndə satış qiymətlərinin ən azı 70%-ni təşkil etsin).

Bundan əlavə, dünya ölkələri arasında tütün məmulatlarının pərakəndə qiymətlərinin tərkibində olan vergilərin payında böyük fərqlər var. Bölgələr daxilində və ya qonşu ölkələr arasında vergilər və qiymətlər arasında əhəmiyyətli fərqlər məhsulun əvəzlənməsinə, transsərhəd mağazalarına səfər edilməsinə və qaçaqmalçılığa stimül yaradır və tütün məmulatlarının nisbətən aşağı qiymətə malik olan ölkələr bu stimulların təsirini zəiflətmək məqsədilə qiymətləri artırmaq üçün vergilərin artırılmasını nəzərdən keçirə bilirlər.

Təvsiyə

Tərəflər öz tütün vergitutma strukturlarına dair davamlı uzunmüddətli siyasət təfərrüatlarını qəbul etməli və onların vergi dərəcələrinin hədəf göstəriciləri də daxil olmaqla, ictimai səhiyyə və vergi-büdcə sahələrində məqsədlərinə nail olmaq üçün mütəmadi olaraq monitorinq aparmalıdırlar.

Tütün məmulatlarının istifadəsini azaltmaq üçün inflyasiyanın dəyişməsinə və gəlirlərin artımını nəzərə alaraq vergi dərəcələri mütəmadi, potensial olaraq hər il izlənilməli, artırılmalı və ya onlara düzəlişlər edilməlidir.

3.3 Müxtəlif tütün məmulatları üçün vergi yükünün əhatə dairəsinin tamlığı/bənzərliyi

Dünyanın müxtəlif yerlərində müxtəlif növ tütün məmulatları istehlak olunur. Tütün məmulatlarının vergitutma sahəsində Tərəflərin təcrübəsi əsasən sənaye üsulu ilə hazırlanan siqaretlərə aid edilsə də, Tərəflər bütün tütün məmulatları üzərində vergi siyasətinin tətbiqinə ehtiyacın olduğunu tanımalıdırlar. Bundan əlavə, müxtəlif məhsullara vergi qoyarkən məqsədlərin eyniliyini təmin etmək üçün sistemlərin sadələşdirilməsi və uyğunlaşdırılması lazımdır.

Vergi artımına görə tütün məmulatlarının qiymətinin yüksəlməsinə cavab olaraq, bəzi istehlakçılar daha bahalı məhsullardan və ya brendlərdən ucuz olanlara keçərək vergi artımları nəticəsində gözlənilən tütün məmulatlarının ümumi istehlakının azaldılmasını əksildirlər (lakin aradan qaldırmırlar).

Bununla yanaşı, müxtəlif tütün məmulatlarından (məsələn, hazır siqaret və əldə düzəldilən siqaret üçün tütün) fərqli dərəcələrlə vergilərin tutulması, ya da bu və ya digər məhsul kateqoriyasının içərisində (məsələn, bahalı və ucuz siqaretlər) vergi dərəcələri arasındakı fərqə görə qiymət fərqi səbəbindən bəzi istehlakçılar daha ucuz məhsullara keçmək üçün stimül əldə edirlər.

Tövsiyə

Bütün tütün məmulatları, xüsusilə də əvəzetmə riski olduqda, vəziyyətdən asılı olaraq müqayisə edilə bilən şəkildə vergiyə cəlb edilməlidir.

Tərəflər vergi və ya pərakəndə qiymətlər və digər oxşar bazar təsirlərinin artmasına cavab olaraq istehlakçıların eyni məhsul kateqoriyasında daha ucuz məhsullara və ya daha ucuz tütün məmulatları kateqoriyasına keçmələri stimullarını minimuma endirmək şərtilə vergi sistemlərinin qurulmasını təmin etməlidirlər.

Xüsusilə, bütün tütün məmulatları üzrə vergi yükünü müntəzəm olaraq nəzərdən keçirmək lazımdır və zərurət yarandıqda, onu artırmaq və məqsədəuyğun olduqda, eyniliyini təmin etmək lazımdır.

4. VERGİTUTMANIN İDARƏ EDİLMƏSİ

4.1 İcazə/lisenzialaşdırma

Verginin effektiv və səmərəli idarə edilməsi üçün tütün məmulatlarının tədarük zəncirinin monitorinqi vacibdir.

Tütün məmulatlarının qeyri-qanuni ticarətinin aradan qaldırılması haqqında Protokolun 6-cı maddəsinə uyğun olaraq, tədarük zəncirinin monitorinqi məqsədilə müvafiq subyektlərə dair lisenziyalaşdırma sistemləri, müvafiq sanksiyalar və ya nəzarət tətbiq edilməlidir.

Tövsiyə

Tərəflər şəffaf lisenziyalaşdırmanı və ya müvafiq təsdiqləmə, yaxud nəzarət sistemini təmin etməlidirlər.

4.2 Anbar sistemi / aksizli malların hərəkəti və vergi ödəmələri

İstehsal və anbar tipli müəssisələrdə vergi borclarının yığılmasını təmin etmək üçün nəzarətə ehtiyac olduğundan, belə nəzarətə yardım etmək üçün səlahiyyətli orqanların sanksiyası ilə anbar sisteminin dəstəklənməsi lazımdır. Bir çox ölkələr istehsalat fəaliyyəti zamanı aksizli ödənişlərdən müvəqqəti azad olan aksizli malları istehsal etmək, emal etmək, saxlamaq, qəbul etmək və göndərmək üçün fiziki və ya hüquqi şəxsləri (bu anbarların səlahiyyətli sahibləri olanlar) məcbur edirlər. Anbarların sahiblərindən vergilərin ödənilməsinə zəmanət verilməsi tələb oluna bilər. Belə bir sistemin xüsusiyyətləri aşağıdakılardan ibarət ola bilər: icazə verilməsi üçün ciddi meyarlar; icazə verilməzdən əvvəl anbarlara baxış; ehtiyatlara nəzarət üçün müvafiq tədbirlər; aksizli malların və

bütün istehsalat prosesinin mənşəyinin yoxlanılması; eləcə də məhsulların kodlaşdırılması və markalanması. Nəzarət vasitələrindən biri kimi kompüter sistemindən istifadə edərək aksiz ödənişlərindən müvəqqəti azad olan aksizli malların hərəkətini monitorinq etmək də mümkündür.

Tövsiyə

Tərəflər bütün məmullatları üzərində aksizli nəzarəti asanlaşdıran tədbirlərin və saxlama və istehsalat anbarında saxlama sistemlərinin qəbul edilməsinə və həyata keçirilməsinə təşviq edilirlər.

Vergitutma sistemlərini sadələşdirmək məqsədilə aksizləşdirmə istehsal, idxal və ya saxlama yeri və ya istehsal anbarından istehlakçılara daşınma yerində aparılmalıdır.

Qanunvericiliyə əsasən vergi ödəmələri təyin edilmiş intervallarda və ya hər ayın müəyyən edilmiş tarixində köçürülməli və ideal olaraq brendlər, ödənilməli və ödənilmiş vergilərlə bağlı məlumatları əks etdirən istehsal və/və ya satış həcmi və qiymətləri barədə hesabatla müşayiyyət edilməli və istifadə olunan xammalın miqdarını göstərməlidir.

Vergi orqanları milli qanunvericilikdə nəzərdə tutulan məxfilik qaydalarına əsaslanaraq, məlumatların ictimaiyyətə mövcud, o cümlədən onlayn kanallar vasitəsilə açıqlanmasına icazə verməlidir.

4.3 Əks-qabaqlayıcı tədbirlər

Bəzi hallarda istehsalçılar və idxalçılar vergilərin dəyişməsinə qabaqcadan görə bilirlər. Bu, vergilərin inflyasiya və ya tanınmış ilkin meyarlara görə indeksləşməsi ilə bağlı ola bilər. Vergi artımlarını gözləyərək, istehsalçılar və ya idxalçılar cari və ya daha aşağı vergilərdən faydalanmağa və istehsalın, ya da məhsulların ehtiyatlarını artırmağa (qabaqlama mənasında) cəhd edə bilirlər.

Bunun qarşısını almaq və istehsalçılarla idxalçıların deyil, səlahiyyətli orqanların vergi artımından əlavə gəlir əldə etməsini təmin etmək üçün Tərəflər aşağıdakı əks-qabaqlayıcı tədbirlərin tətbiqi imkanlarını nəzərə almalıdırlar:

- vergi artımı baş verəcək məqama yaxın bütün məmullatlarının həddindən artıq həcmdə istehsalının məhdudlaşdırılması;
- son istehlakçıya çatdırılmamış, lakin artıq istehsal edilmiş və ya ambarda saxlanılan məhsullardan, o cümlədən pərakəndə şəbəkədə olan məhsullardan yeni verginin tutulması (istehsalat və ya inventar ehtiyatı kimi tanınan).

Tövsiyə

Vergilərin yüksəlməsini gözlədikdə Tərəflər effektiv əks-qabaqlayıcı tədbirlərin görülməsi imkanını nəzərdən keçirməlidirlər.

4.4 Fiskal markalanma

Fiskal markalanma istehsal və idxalın monitorinqi nəticəsində vergi qanunvericiliyinə riayət edilməsini artırmaq üçün, adətən uyğun bir vasitə sayılır. Bundan əlavə, fiskal markalanma qanuni məhsulların qeyri-qanuni məhsullardan seçilməsini asanlaşdırır. Markalanması üçün vergi markaları, təkmilləşdirilmiş vergi markaları (banderol kimi də adlandırılır) və rəqəmsal gerb markaları istifadə olunur.

Fiskal markalanma, adətən qutunun müəyyən yerlərində yerləşdirilir. Qutuların müəyyən standart ölçülərinin tətbiqi sayəsində fiskal markalanmanın tətbiqi asanlaşdırılır və vergitutmanın idarə edilməsinin səmərəliliyi artır. ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 15-ci Maddəsinə əsasən, tütün məmulatlarının unikal identifikatorla markalanması da daxil olmaqla, izlənmə və müştəri sisteminin yaradılması məhsulun paylanması sisteminin mühafizəsini gücləndirir və qeyri-qanuni ticarət hallarının aradan götürülməsinə kömək edə bilər.

Tövsiyə

Tərəflər müvafiq hallarda vergi qanunvericiliyinə riayət olunmasını gücləndirmək üçün fiskal markalanmanın aparılması barədə tələbin tətbiq olunmasının mümkünlüyünü nəzərdən keçirə bilərlər.

4.5 İcra olunmanın təmin edilməsi

Tütünün effektiv vergi tutmalarını tətbiq etmək üçün aydın şəkildə cavabdeh hüquq-mühafizə orqanları təyin edilməlidir. Vergi orqanları, adətən hüquq-mühafizə orqanlarının səlahiyyət və imkanlarına uyğun olan araşdırma, axtarış, müsadirə, saxlama və ləğv etmə aparmaq üzrə səlahiyyət və imkanlara malik olmalı və tətbiq edilməni təmin etmək üçün müvafiq texnologiyalar da daxil olmaqla, lazımi vəsaitlərlə təmin edilməlidir. Bundan əlavə, icranı təmin edən müəssisələr arasında məlumat mübadiləsi də milli qanunvericiliyə uyğun olaraq hüquq müstəvisində effektiv tətbiq etmə üçün faydalıdır.

Vergi qanunvericiliyinə riayət etməməyə görə sanksiyalara, adətən lisenziyanın dayandırılması və ya ləğv edilməsi, yaxud daha ciddi lisenziya şərtləri, cərimə və/və ya həbs cəzası, məhsulların müsadirəsi, istehsal və ya məhsulların bölüşdürülməsi üçün istifadə olunan avadanlığın, o cümlədən maşın və nəqliyyat

vasitələrinin müsadirəsi, qeyri-qanuni fəaliyyətin davam etdirilməsini qadağan edən qərarlar, habelə digər müvafiq inzibati tədbirlər daxildir. Cərimələr və faizlər vergi ödəmələrinin gecikdirilmə hallarında tutulur və vergi borcu ödənilmədiyi hallarda vergi qalığı və cərimə vergiləri tutulur.

Təvsiyə

Tərəflər vergilərin ödənilməsinə nəzarət üçün aidiyyəti orqanları təyin etməli və onlara müvafiq səlahiyyət verməlidirlər.

Tərəflər milli qanunvericiliyə uyğun olaraq icranı təmin edən orqanlar arasında məlumat mübadiləsini nəzərdə saxlamalıdırlar.

Tərəflər vergi qanunvericiliyinə əməl edilməməsinin qarşısını almaq üçün müvafiq sanksiyalar toplusunu nəzərdə saxlamalıdırlar.

5. GƏLİRLƏRİN İSTİFADƏSİ – TÜTÜNLƏ MÜBARİZƏNİN MALİYYƏLƏŞDİRİLMƏSİ

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6.2-ci Maddəsinə uyğun olaraq, Tərəflər vergitutma siyasətini müəyyən etmək və qurmaq üçün öz suveren hüquqlarını saxlayırlar. Hər bir Tərəfin suveren hüququnun ayrılmaz bir hissəsi tütün vergisindən əldə olunan gəlirdən necə istifadə edilməsi barədə qərar qəbul etməkdir.

Çərçivə konvensiyasının 8, 9 və 10, 12 və 14-cü maddələrinin həyata keçirilməsinin rəhbər prinsiplərində qeyd olunduğu kimi tütünə aid aksiz vergiləri tütünlə mübarizənin potensial maliyyə mənbəyi kimi xidmət edir.

Tərəflər ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 26.2-ci Maddəsinə və milli qanunvericiliyi nəzərə alaraq, vergi gəlirlərinin tütünlə mübarizə proqramlarına ayrılmasının mümkünlüyünü nəzərə ala bilərlər. Bəzi Tərəflər tütünün vergilərindən gəlirləri tütünlə mübarizə proqramlarına yönəldir, digərləri isə bu yanaşmanı tətbiq etmirlər.

Təvsiyə

Tərəflər ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 26.2-ci Maddəsinə və milli qanunvericiliyi nəzərə alaraq, vergi daxilolmalarından gəlirləri tütünlə mübarizə proqramlarına, məsələn, maarifləndirmə işinin artırılması, sağlamlığın təşviqi və xəstəliklərin profilaktikası, tütün məmulatlarından istifadənin dayandırılmasına yardım xidmətləri, iqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli fəaliyyətin alternativ növləri və tütünlə mübarizə məqsədilə müvafiq strukturların maliyyələşdirilməsinə ayırmaq imkanını nəzərdən keçirə bilərlər.

6. VERGİLƏRDƏN AZAD / RÜSUMLARDAN AZAD SATIŞ

Hava limanları, beynəlxalq nəqliyyat vasitələrinin rüsumlardan azad dükənlərində və rüsumlardan azad ticarət aparən dükənlərdə tütün məmullatları çox vaxt heç bir aksiz rüsumu olmadan satılır. Bir qayda olaraq, hava limanlarında və ya digər xüsusi yerlərdə vergidən azad və ya rüsumlardan azad satışı ölkədən tütün məmullatlarını çıxaran səyahət edən şəxslər üçün nəzərdə tutulub və bəzi yerli və ya milli vergi və rüsumlardan azaddır. Lakin bəzi ölkələrdə səyahət edən şəxslər yalnız ölkədən çıxarkən yox, həm də ölkəyə daxil olduqda hava limanlarında yerləşən rüsumlardan azad ticarət aparən dükənlərdən mal ala bilirlər.

Vergidən və rüsumlardan azad satışı tütün məmullatlarına olan tələbatın azaldılmasına yönəlmiş vergi və qiymət tədbirlərinin təsirini zəiflətməyə meyillidir, çünki vergidən azad tütün məmullatları vergi tutulan məmullatlardan daha ucuz və daha əlçatandır. Bu, vergitutma qarşısında qoyulan sağlamlığın mühafizəsi məqsədlərinə ziddir və fərdi istehlakı təşviq etməklə ictimai səhiyyəyə zərər gətirir. Bundan əlavə, bu cür satışı vergitutma strukturunda boşluq yaradaraq dövlət gəlirlərinə mənfi təsir göstərə bilər, çünki vergi və rüsumlardan azad məhsulların mənbəyi qeyri-qanuni ticarət ola bilər. Hökumətlərin vergi və ya rüsumlardan azad satışı qadağan etmək və ya məhdudlaşdırmaq üçün addımlar atmasına dair sübutlar artmaqdadır.

Vergi və ya rüsumlardan azad satışı qadağa qoyulması məqsədilə beynəlxalq tədbirlərin aparılması üçün üç əsas seçim var:

- tütün məmullatlarının vergi və ya rüsumlardan azad satışı qadağan edilməsi;
- vergidən və ya rüsumlardan azad ticarət edən dükənlərdə satılan tütün məmullatlarından aksizlərin tutulması; və ya
- vergi və ya rüsumlardan azad tütün məmullatlarının fərdi idxalını məhdudlaşdırmaq məqsədilə səyahət edən şəxslər üçün təyin edilmiş tütün məmullatlarının normalarına, məsələn, kəmiyyət üzrə məhdudlaşdırma təyin edilməklə məhdudlaşdırmanın qoyulması.

Təvsiyə

Tərəflər vergi və ya rüsumlardan azad tütün məmullatlarının beynəlxalq səyahət edən şəxslərə və/və ya bu şəxslər tərəfindən satılması və/və ya idxal olunmasının qadağan edilməsi və ya məhdudlaşdırılması imkanlarını nəzərdən keçirə bilirlər.

7. BEYNƏLXALQ ƏMƏKDAŞLIQ

Elmi və hüquqi sahələrdə beynəlxalq əməkdaşlıq, müvafiq təcrübənin təqdim edilməsi, məlumat və bilik mübadiləsi Tərəflərin ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsində nəzərdə tutulan vəzifələrini yerinə yetirmək üçün potensialın gücləndirilməsinin vacib vasitələridir. Xüsusilə də ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 4.3, 5.4, 5.5, 20 və 22-ci Maddələri üzrə bu cür tədbirlər Tərəflərin beynəlxalq əməkdaşlıq ilə bağlı öhdəliklərinə uyğun olmalıdır.

ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 21-ci Maddəsində nəzərdə tutulmuş Tərəflərin dövrü hesabatları Konvensiyaya əsasən beynəlxalq mübadilə və əməkdaşlıq üçün daha bir mühüm vasitədir. ÜST-nin Çərçivə konvensiyasının 6-cı Maddəsi göstərir ki, dövrü hesabatlarında Tərəflər bütün məmullatlarının vergi dərəcələri haqqında məlumatları 21-ci Maddəyə uyğun olaraq təqdim edirlər. İdeal olaraq, onlar verginin mütləq (absolyut) səviyyəsinə və qiymətdə verginin payına dair məlumatları ehtiva etməlidirlər.

Beynəlxalq əməkdaşlıq, xüsusilə Konvensiya Katibliyinin müqavilənin həyata keçirilməsi barədə qlobal məlumat bazası vasitəsi ilə vergi və qiymət siyasətində qlobal, regional və milli tendensiyalar və təcrübələrə dair razılaşdırılmış və dəqiq məlumatların təqdim olunmasına kömək edir. Tərəflər öz vergi və qiymət siyasətində beynəlxalq təcrübənin biliklərini dərinləşdirmək üçün digər Tərəflərin hesabatlarını, eləcə də Tərəflər Konfransının hər bir növbəti sessiyasına təqdim edilən qlobal hesabatlardan irəli gələn məlumat və tendensiyaları nəzərdən keçirə bilirlər.

Tərəflər müvafiq siyasət tədbirlərinin həyata keçirilməsini asanlaşdırmaq məqsədi ilə müvafiq ikitərəfli və çoxtərəfli mexanizmlər və təşkilatlar çərçivəsində həm də vergi və qiymət siyasətinin çoxsektorlu aspektindən istifadə etmək mümkünlüyünü düşünməlidirlər.

Tərəflərin Konfransı ilə müəyyənləşdiriləcək mexanizm çərçivəsində və qrafikə uyğun olaraq, Tərəflər bu rəhbər prinsiplərin nəzərdən keçirilməsində və zərurət olduqda yeniləşdirməsində əməkdaşlıq etməlidirlər ki, onlar effektiv rəhbər vəsait kimi fəaliyyət göstərməyə davam etsin və Tərəflərə bütün məmullatlarına dair öz vergi və qiymət siyasətinin formalaşdırılmasında kömək etsin.

8. ÜMUMİ MƏLUMAT MATERIALLARI

Ценовая и налоговая политика (в связи со Статьей 6 Конвенции): технический доклад Инициативы ВОЗ по освобождению от табачной зависимости. Tərəflər Konfransının dördüncü sessiyasında təqdim edilən hesabat, Punta del Este, Uruqvay, 2010-cu il. (sənəd: FCTC/COP/4/11). <http://www.who.int/fctc/publications/ru/> saytında mövcuddur.

Effectiveness of tax and price policies for tobacco control (IARC Handbooks of Cancer Prevention: Tobacco Control. Volume 14). Lyon, International Agency for Research on Cancer, 2011.

WHO technical manual on tobacco tax administration. Geneva, World Health Organization, 2010.

Curbing the epidemic: Governments and the economics of tobacco control. Washington, DC, World Bank, 1999.

= = =